

ΤΟ ΘΕΣΜΟΦΟΡΙΟ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΠΕΛΛΑΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το 1980 σε εκσκαφικές εργασίες για την ανέγερση οικοδομής, στη βορειοανατολική περιοχή του οικισμού της Πέλλας αποκαλύφθηκαν τμήματα τοίχου, τα οποία μετά τον καθαρισμό διαπιστώθηκε ότι είχαν κυκλική φορά και σχημάτιζαν την περιφέρεια κυκλικού κτίσματος. Η συστηματική έρευνα, που ακολούθησε, διήρκησε δύο περιόδους και έφερε στο φως ένα αγροτικό ιερό, στο οποίο τελούνταν η γιορτή των Θεσμοφορίων.

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Το Θεσμοφόριο εντοπίστηκε και διερευνήθηκε σε δύο ανασκαφικές περιόδους των ετών 1980 και 1981 στο πλαίσιο της ευρύτερης ανασκαφής της Πέλλας, η οποία διενεργήθηκε από την τότε Έφορο Αρχαιοτήτων της περιοχής, Μαρία Σιγανίδου υπό την αιγίδα της Αρχαιολογικής Εταιρείας.

ΕΙΔΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

Το Ιερό της Πέλλας είναι ένα μικρό, απλό ιερό, στην άκρη της πόλης ή αμέσως έξω από αυτήν. Εξυπηρετούσε τις θρησκευτικές ανάγκες των αγροτών και κτηνοτρόφων κατοίκων διαθέτοντας τους απαραίτητους χώρους για τη βασική γιορτή των Θεσμοφορίων. Η ταύτιση του χώρου με ιερό, όπου λατρευόταν η θεά Δήμητρα ως Θεσμοφόρος έγινε με βεβαιότητα χάρη στα ειδώλια των χοίρων, στις υδριαφόρες μορφές και στις μικρές υδρίες (**Φωτ. 1**), που ήρθαν στο φως. Η αποκάλυψη όμως κυρίως του βωμού και των λαξευμάτων με τα οστά των ζώων επιβεβαίωσε τη σκέψη αυτή.

Πιο συγκεκριμένα το Ιερό έχει περιορισμένη έκταση και απλή αρχιτεκτονική μορφή (**Φωτ. 2**). Ο χώρος είναι υπόγειος, κυκλικός με εσωτερική διάμετρο 10μ. Περιβάλλεται από τοίχο κτισμένο με ορθογώνιους λίθους, πολύ καλά δουλεμένους, κατά το ισόδομο σύστημα. Το κυκλικό σχήμα δεν αποτελεί πρωτοτυπία, καθώς στην Πέλλα υπάρχει παράδοση κυκλικών κτιρίων. Το μικρό πλάτος του κτιρίου και η έλλειψη κεραμίδων δείχνουν ότι ο χώρος ήταν αστέγαστος.

Στο εσωτερικό του περιλαμβάνει δύο κλίμακες καθόδου, τον βωμό και τους λάκκους στο δάπεδο, τα «μέγαρα» της Δήμητρας. Ειδικότερα το δάπεδο του χώρου σχηματίζει στρώμα λατύπης, πάχους 0.36 μ., που έχει την ίδια μορφή με το στρώμα λατύπης, που περιβάλλει τον κυκλικό τοίχο εξωτερικά. Η λατύπη αυτή διακόπτεται από τα λαξεύματα στον φυσικό βράχο, κυκλικά-ωοειδή ή ορθογώνια μέσα στα οποία ανοίγονται μικρότεροι λάκκοι. Τα λαξεύματα, πρόχειρα ανοιγμένα, δεν έχουν κανονικό σχήμα, ούτε συμμετρική διάταξη στο χώρο. Οι διαστάσεις τους δεν μπορούν να μετρηθούν με ακρίβεια, γιατί το αρχικό τους σχήμα έχει αλλοιωθεί με την υποχώρηση της λατύπης του δαπέδου, που αποτελεί το περιχέλωμά τους και τη φθορά της επιφάνειας του μαλακού φυσικού βράχου. Τα λαξεύματα, τα «μέγαρα» δηλαδή γέμιζαν μετά την απόθεση των ζώων με χώμα και άδειαζαν τις μέρες της γιορτής, όταν οι αντλήτριες έπαιρναν τα απομεινάρια των μικρών ζώων για να τα αποθέσουν στο βωμό.

Στο κέντρο του χώρου διαμορφώνεται μία ακανόνιστη τετράπλευρη κατασκευή ύψους 1.10 μ., με μήκος πλευράς 1.40 – 1.90 μ. Πρόκειται για μία απλή βωμοειδή κατασκευή. Γύρω και πάνω στις στρώσεις λατύπης – πηλού βρέθηκε το μεγαλύτερο μέρος αναθημάτων, κυρίως πήλινα ειδώλια, μαζί με κόκκαλα ζώων, θαλασσινά όστρεα και καμένα υλικά. Ο βωμός ανακασκευαζόταν συχνά, όπως

δείχνουν οι επάλληλες στρώσεις λατύπης-πηλού. Αυτό ήταν φυσικό εφόσον ο χώρος ήταν υπαίθριος. Στο βωμό τοποθετούνταν τα αναθήματα, αφού απομακρύνονταν αυτά που είχαν τοποθετηθεί στη γιορτή του προηγούμενου χρόνου. Πολύ πιθανόν μετά την τέλεση της γιορτής η άνω επιφάνεια του βωμού να καλύπτονταν με χώμα και στρώμα από αργούς λίθους, να σφραγίζονταν δηλαδή ο βωμός μαζί με τα αναθήματα.

Αν υπήρχαν ναός, στοές ή άλλα οικοδομήματα αυτά θα πρέπει να βρίσκονταν έξω από το κυκλικό κτίσμα, σε κάποια απόσταση από αυτό. Δοκιμαστικές τομές, που έγιναν αποδείχθηκαν αρνητικές. Πιθανότερο φαίνεται ότι δεν υπήρχαν ναός και άλλες μόνιμες κατασκευές, παρά μόνο κάποια πρόχειρα στέγαστρα γύρω από το ιερό από φθαρτά υλικά χρησιμοποιούνταν για τη στέγαση των προκυνητών και την εξυπηρέτηση των λατρευτικών τελετών τις ημέρες της γιορτής.

Η απλή μορφή του ιερού συνάδει απόλυτα με τον αγροτικό του χαρακτήρα. Στην άκρη της πόλης σε μια υπερυψωμένη θέση, όπως συμβαίνει και με τα Θεσμοφόρια άλλων περιοχών, υπήρχε ένα περιορισμένος υπαίθριος χώρος για την απόθεση των αναθημάτων στους θεούς, που συνδέονταν με την καλλιέργεια της γης και την προστασία της συγκομιδής. Η θέση του ιερού πιθανώς κοντά σε κάποια πύλη του τείχους είχε επιλεγεί για να είναι εύκολα προσιτό στους επισκέπτες της πόλης.

Η χρονολόγηση του Θεσμοφορίου της Πέλλας βασίζεται κυρίως στα νομίσματα και λιγότερο στην κεραμική και την κοροπλαστική. Με βάση τα νομίσματα η κατασκευή αυτή τοποθετείται στο τελευταίο τέταρτο του 4^{ου} αι. π.Χ. Το Ιερό βρίσκεται σε λειτουργία την εποχή αυτή και σε όλη τη διάρκεια του 3^{ου} αι. π.Χ. Η ρωμαϊκή κατάκτηση της Πέλλας φαίνεται ότι συνετέλεσε στη σταδιακή εγκατάλειψή του μετά τα μέσα του 2^{ου} αι. π.Χ. Ήταν ένα ιερό με καθαρά αγροτικό χαρακτήρα, όχι αποκλειστικά αφιερωμένο σε μία θεότητα, αλλά στις θεότητες, που προστάτευαν τη βλάστηση και τη συγκομιδή στην περιοχή.

ΣΥΝΟΨΗ

Το Θεσμοφόριο της πόλης, εντοπίστηκε ΒΑ, μέσα στο σύγχρονο οικισμό της Πέλλας. Πρόκειται για ένα αγροτικό ιερό, το οποίο αποτελείται από έναν απλό κυκλικό περίβολο με βωμό στο κέντρο και λαξεύματα στο φυσικό βράχο. Με βάση τα ευρήματα η κατασκευή αυτή τοποθετείται στο τελευταίο τέταρτο του 4^{ου} αι. π.Χ., χρησιμοποιείται ευρύτατα και σε όλη τη διάρκεια του 3^{ου} αι. π.Χ., ενώ εγκαταλείπεται σταδιακά μετά τα μέσα του 2^{ου} αι. π.Χ. Ήταν ένα ιερό με καθαρά αγροτικό χαρακτήρα, όχι αποκλειστικά αφιερωμένο σε μία θεότητα, αλλά στις θεότητες, που προστάτευαν τη βλάστηση και τη συγκομιδή στην περιοχή.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αρχαιολογική Έρευνα και Ιστορική Τοπογραφία

- Μ. Ακαμάτη, *ΑΔ* 35, 1980 (1988), Β2 Χρον., 398.
- Μ. Ακαμάτη, *ΑΔ* 36, 1981 (1988), Β2 Χρον., 320.
- Μ. Ακαμάτη, *Ιερά της Πέλλας*, σε: *Μνήμη Δ. Λαζαρίδη, Πόλεις και Χώρα στην αρχαία Μακεδονία και Θράκη, Πρακτικά Αρχαιολογικού Συνεδρίου, Καβάλα 9 – 11 Μαΐου 1986* (Θεσσαλονίκη 1990), 199 – 200.
- Μ. Λιλιμπάκη – Ακαμάτη, *Θεσμοφόρια στη Μακεδονία*, σε: *Αρχαία Μακεδονία V, Ανακοινώσεις κατά το πέμπτο διεθνές συμπόσιο, Στη μνήμη του Μανόλη Ανδρόνικου, Θεσσαλονίκη, 10 – 15 Οκτωβρίου 1989* (Θεσσαλονίκη 1993), 809 – 819.

- Μ. Λιλιμπάκη – Ακαμάτη, *Το Θεσμοφόριο της Πέλλας* (Αθήνα 1996).

Έρευνες Αρχαιολογικής Εταιρείας

Γ. Ε. Μυλωνάς, Ανασκαφαί, *Έργον* 1981, 22 – 23.

Μ. Σιγανίδου, Ανασκαφή Πέλλας, *ΠΑΕ* 1981, 51.

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΗ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ

Φωτ. 1: Ευρήματα από το αγροτικό ιερό (*ΠΑΕ* 1981, 51, πίν. 61α–γ).

Φωτ. 2: Αγροτικό Ιερό, κυκλικός περίβολος (*ΠΑΕ* 1981, 51, πίν. 62α & *Έργον* 1981, 22, εικ. 32).

Ευαγγελία Γεωργίου